

ОПИТИ ЗА КОДИФИКАЦИЯ НА РЕГИОНАЛНИ ПИСМЕНИ НОРМИ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XX И НАЧАЛОТО НА XXI ВЕК

Георги Митринов

Институт за български език – БАН

ATTEMPTS OF CODIFICATION OF REGIONAL WRITING STANDARDS IN BULGARIAN LANGUAGE FROM THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH AND EARLY TWENTY-FIRST CENTURY

Georgi Mitrinov

Institute for Bulgarian language – BAS

Abstract. The article examines attempts to create regional literary norms in the Bulgarian language over the last 80 years, using Cyrillic alphabet. Graphical, phonetic and morphological features of these regional literary norms are described. Dialectal features underlying them are shown. They are from the Bulgarian dialects in Vardar Macedonia, Aegean Macedonia – Kostur (Greek Kastoria) region, Lerin (Greek Florina) region – and from the Southern Rhodopes – Xanthi region.

Keywords: literary linguistic norm, regional literary language norm, Bulgarian dialectology, codification, phonetic features, morphological features

През втората половина на XX и в началото на XXI в. са регистрирани няколко опита за кодификация на регионални писмени норми на българския език с кирилска графика в съседни на България територии. Първият опит е във Вардарска Македония. С решение на общото събрание на АСНОМ (Антифашистко събрание за народно освобождение на Македония) от 02.08.1944 г. е прогласено съществуването на македонски език (Конески/Koneski 1967: 54). През 1945 г. са издадени решения на Народната влада в Македония за утвърждаване на азбука на новия език (05.05.1945 г.), както и за правописа на македонския език (07.06.1945 г.) (Конески/Koneski 1967: 57). Доста по-късно, през 1952 г. е публикувана граматика на македонския литературен език (Конески/Koneski 1952), преиздадена през 1953, 1956, 1967 г.

Вторият опит е свързан отново с българоезичното население от етнографската област Македония, в частност от Егейска Македония. През 1952 г. в Букурещ, Румъния, македонският отдел на издателство „Неа Елада“ издава „Македонска граматика за славяномакедонците от Егей“. Както е отбелязано в краткия предговор, при създаването на тази „Граматика по македонски език“ активно са използвани „Българска граматика“ на Л. Андрейчин (София, 1947) и „Грамматика русского языка“ на А. Матийченко (Учпед-

гиз – 1952). Неин автор е Ат. Пейков (Пейков/Peukov 1952: 3). Според някои изследователи целта на Пейков е „да се създаде език, различен от сърбизирания скопски литературен език, който да се развива на базата на южнобългарските диалекти в Македония и върху българските граматични езикови норми“ (Даскалов/Daskalov 2007: 139).

Третият опит е от 2017 г. и е свързан с кодификация на основата на южнородопските български говори в Ксантийско (Гърция). В уводната част на речника, озаглавен *Βασικό μορφολογικό λεξικό της Πομακικής* (с. V–XXXVI), издаден в гр. Ксанти, освен графична система, са представени и граматични особености на местните български говори като характерни за „помашкия език“. Обемът му е внушителен – над 1100 страници – и негов автор е Р. Караходжа, местен българоезичен мюсюлманин (Караходжа/Karahodzha 2017).

Важно е да се отбележи, че в основата на новите графични системи са залегнали в по-голяма или в по-малка степен особености на графичната система на съвременния български книжовен език. Но са налице различни подходи при създаването и утвърждаването им. Първият подход, характерен за егейската книжовна норма, е свързан с възприемане изцяло на графичната система на съвременния български книжовен език. Все пак се откриват различия в назоваването на отделни буквени знаци: „Буквите во македонската азбука немаат особени имиња... Само буквите ъ, ъ, ѝ имат особени имиња; ъ се казва „тврди знак“, ъ „меки знак“, а ѝ се казва „и кратко“ (Пейков/Peukov 1952: 13).

При втория подход е налице стремеж новата графична система да има свои отлики от българската графична система. Открива се заемане на графеми от графични системи на други езици, както и включване на сътворени от кодификаторите нови графеми. Така в графичната система на скопската книжовна норма са възприети характерните за сръбската графична система лигатури љ, њ и графеми џ, ј. Включени са още графеми í, k̂, както и графема s. Най-българският графичен маркер ъ, определен като „посебен темен вокал (ъ)“ (Конески/Koneski 1967: 89), се отбелязва с апостроф ('): *B'чко, n'но, c'клет*. Тези примери са описани като „локализми од такви наши говори во кои како посебен глас постои темниот вокал и за некои зборови од турско потекло...“. Поради тази причина „за него нема посебна буква во азбуката“ (Конески/Koneski 1967: 89). Но е факт, че в етнографската област Македония има говори със застъпник гласна ъ на старобългарските задни носов и еров вокал.

Още по-интересна е картината в графичната система на южнородопската книжовна норма. Авторът на графичната система Р. Караходжа, който не е школуван лингвист, включва в нея графеми, характерни за латинската графика, в частност за графичната система на турския език: Î, î; Ö, ö; Â, â. Възприел е отбелязване на характерни звукове или двойки звукове с една графема, оформена по два начина, с надредни графични знаци циркумфлекс (^) или с трема (¨): ъ - Î, î (İ, i); ѱу - Ÿ, ŷ (ÿ); ѱа - Ä, ä (Â, â). Важно е да се отбележи, че с графема â в позиция след k, g, l в турската графична система се означава мекост на предходната съгласна: kâr (кяр) ‘печалба’; rüzgâr (рюзгяр) ‘вятър’

(ТБР/ТВР 1962: 5). Караходжа проявява творчество, като въвежда в употреба кирилски графеми със специфични надредни знаци: ѱ (ѱ). Но всички заглавни думи на речникови статии с начална графема ѱ са от турски произход и в тях с графемата се отбелязва характерният за турския език звук *ü* (ТБР/ТВР 1962): *ѱстѱн* – тур. *üstün*, *ѱч* – тур. *üş*, *ѱчлѱк* – тур. *üşlük*, *ѱчѱнджу* – тур. *üşüncü*. Все пак се срещат и заглавни думи на речникови статии, например при буква Л, в които с характерните графеми се отбелязва звук 'у': *лѱбе*, *лѱбем*, *лѱдѱе*, *лѱлка*, *лѱллем*, *лѱт*, *лѱтем*, *лѱтенѱе*, *лѱшком* и др. (Караходжа/Karahodzha 2017).

Особености на графичните системи

Егейска книжовна	Скопска книжовна	Јужнородопска книжовна
норма	норма	норма (Ксанти)
Ђ, ђ	(') ('рш)	Î, î (İ, i)
Й	j	й
Ю	jy	ÿ, ŷ (ÿ)
Я	ja	Ä, ä (A, a)
Щ	шт	щ
Дж, дз	Ц, ц, s	дж, дз

Отбелязване мекоост на съгласните

И тук са налице различни подходи. В егейската книжовна норма е възприето отбелязване с графема Ъ: „Например буква ъ се среща във сочетанията *ѡ* и *ѡѣ*: *ѡѡн*, *люѡѣ* и т.н. Буквите ю и я означават съответно гласните у и а в сочетание со *ѣ*: юнак (*ѣунак*), гювеч (*ѡѡвеч*), ягне (*ѣагне*), мая (*ѡѣа*) и т.н.“ (Пейков/Peukov 1952: 15–16).

Както бе споменато по-горе, за скопската книжовна норма е характерна употребата на специфични буквени знаци ģ, ģ̇ и на лигатури љ, њ за означаване на меки съгласни. За първите два буквени знака кодификаторите отбелязват: „овие гласови е прво важно да се констатира дека во литературниот јазик се разликуваат по изговор од *к*, *г* не само пред вокалите од заден ред ами исто и пред *и*, *е*: *веѓа*, *лаѓа*, *меѓу*, *туѓина*; *куќа*, *моќ*, *ноќ*, *сваќа*, *среќа*“ (Конески/Koneski 1967: 106, 107). Употребата им е ограничена. По-различна е картината с употребата на лигатури љ, њ: „Гласот њ му се противставува на н со својот мек изговор: *коњ*, *бања*, *диња*, *мравуњак*; *движење*, *кажување* (Конески/Koneski 1967: 113–114). Повече изключения има при употребата на графема љ. Изрично условие е, че: „пред е... никогаш не се пишува љ ами само л... Не пишуваме љ никогаш ни пред гласот *ј* (*Лилјана*, *зелје*, *илјада*, *полјак*). Пише се пред *у* и рядко в краесловие: *љуби*, *љубов*; *пискуљ*, *биљбиљ*“ (Конески/Koneski 1967: 115–117). Видно е, че употребата на двете графема е доста ограничена.

Мекостта на предходните съгласни в южнородопската книжовна норма се означава с графем *а*, *о*, *у*, оформени с надредни графични знаци циркумфлекс (^) и трема (¨):

мла̀ко, пра̀сно, ла̀то, ра̀так, на̀ко ‘нещо’, *да̀до, бе́лаг, да̀щерá, та̀сто, стра̀ха, ба̀л; мо̀со* – ‘месо’; *то̀га* ‘дъга’; *то̀глем* – ‘тегля’; *то̀шак* – ‘тежък’;

до̀с, до̀кан, лу̀т, лу̀тем – ‘лютя’, но *лу̀тенйе; лу̀лка, но лу̀лленйе* – ‘люлеење’.

С графема *ö* се отбелязва характерният за турския език вокал *ö*: (*ördek* ‘патица’, *öretmenin* ‘учител’), но е налице непоследователност, като се среща отбелязване и на характерния за българските родопски говори вокал *’ô* (*’o*): *вöм* – вея; *длöк* – дълъг; *мöк* (*мöк*) – мек.

С графема *ô* се означава вокал *’ô* (*’o*) в позиция след мека съгласна: *вôжом* – вържа; *гôнем* – омотавам, замотавам; *лôсан* – лесен, *сôнном* – седна. Ако не е мека предходната съгласна, се изписва графема *o* под ударение: *пот* – път, *вôжo* – въже; *кôща* – къща; *мôчем* – мъча; *бôржo* – бързо; *лôка* – лъка; *рoб* – ръб, *рoж* – ръж, *сoд* – съд; *сòдем* – съдя.

Вокал *ï* е отбелязан в турцизми, като е налице успоредна употреба на графемите *ÿ* и *û* в една дума, без да е уговорена спецификата на употребата: *сÿджÿк, зÿмбÿл; гÿзлÿк* ‘очи́ла’, *кÿту́к* ‘пъ́н’, *ту́ту́н*. (Караходжа/Karahodzha 2017).

Мекост на съгласните

Егейска книжовна
норма
ь (*во, ве*)

Скопска книжовна
норма
лъ (*л’*), ъ (*н’*); *í* (*г’*), *к* (*к’*)

Южнородопска книжовна
норма
Ä, ä (*Â, â*) – (*’a*); *Ö, ö* (*Ô, ô*) – (*’ô, ’o*); *ÿ, ü* (*ÿ*) – (*’y*)

Кои български говори са залегнали в основите на трите книжовни норми?

Според кодификаторите на егейската книжовна норма: „Македонците от Егейска Македония освем местните говори (диалекти), си имаме и общ език който се оформява сега на книжовен език и има за основа Леринско-Костурскио говор. Той се обогатува со думи и от свите други народни говори“ (Пейков/Реуков 1952: 10). Но е факт, че костурският и леринският говор имат своите отлики. Леринският говор не е единен по застъпването на стб. *ж*. В северния дял има застъпник гласна *a* (*га̀ба, да̀п, за̀би, па̀т, ра̀ка*), а в южния – застъпник гласна *ъ* (*въ̀глен, гъ̀ска, зъ̀би, мъ̀ш, пъ̀т, ръ̀ка, скъ̀по*) (Стойков/Stoykov 1993: 183). За костурския говор са характерни застъпници: стб. *ж* > *-ън, -ъм*; стб. *ж* > *-ен, -ем* (*гъ̀мба, гъ̀лъмп, зъ̀мп, съ̀мбота, съ̀нт; ѐндар, говѐндо, глѐндам, ѐнзик, чѐндо*), т.е. налице е разложен назализъм (Стойков/Stoykov 1993: 181).

По застъпниците на старобългарските носови и ерови вокали е видно, че кодификаторите на скопската книжовна норма са поставили в основата ѝ а-говорите във Вардарска Македония, наричани от тях централни македонски говори (Конески/Koneski 1967: 60–61). Специфичен за тези говори е изговор *ма̀ка, па̀т, ра̀ка* – стб. *ж* >

a; *дош*, *бóчва*, *сон* – стб. *ъ* > *o* (малашевски, велешки, прилепско-мориовски говор), а в битолския говор е налице общ застъпник: *ж*, *ъ* > *a* (Стойков/Stoykov 1993: 173–175).

В основата на южнородопската книжовна норма са залежали родопските *ô*- (*o*-) говори, чийто основен представител е среднородопският или централният родопски говор: стб. *ж*, *ъ*, *л*, *ь* > *ô* (Стойков/Stoykov 1993: 129–130). В Ксантийско те са преобладаващи, като изключение правят *a*-говорите в района на с. Исьорен (грц. Орео) (Митринов/Mitrinov 2008: 79-87) и *ъ*-говорите по горното поречие на Менковска река, спадащи към златоградския говор (Митринов/Mitrinov 2008a: 75–80). Спецификата на употреба на графемите *ô* и *o* в създадената кирилска графична система бе разгледана по-горе.

Граматични особености

Членуване на имената

Като важна морфологична особеност в две от книжовните норми е включена тройна членна форма при имената и местоименията:

- скопска книжовна норма: *-ов*, *-ва*, *-во*, *-ве*; *-от*, *-та*, *-то*, *-те*; *-он*, *-на*, *-но*, *не* (*дай ми ѝа книгава*, *на ти ѝа книгана*; *овците*; *плетот*) (Конески 1967: 228). Тройното членуване е характерно за тетовския, велешкия, битолския, дебърския, охридско-стружкия, преспанския говор. Открива се и в Прилепско, като част от прилепско-мориовския говор (Стойков/Stoykov 1993: 172, 174, 175, 176, 177, 179). Членните морфемите са с форманти *-в-*, *-т-*, *-н-*;

- южнородопска книжовна норма: *-ос* (*-ес*, *-ѝс*), *-са*; *-со*, *-се*; *-от* (*-ет*, *-ѝт*), *-та*, *-то*, *-те*; *-он* (*-ен*, *-ѝн*), *-на*, *-но*, *-не* (Караходжа/Karahodzha 2017: XIX). В употреба са членни морфемите с форманти *-с-*, *-т-*, *-н-*. Но трябва да се отбележи, че в тази публикация, както и в по-ранната си граматика, написана с гръцка графика (Караходжа/Karahodzha 1996: 34–69), авторът предпочита да изписва примерите преимуществено с членна морфема с формант *-с-*. Тройното членуване е характерно за родопските говори, но без някои периферни говори като чепинския, павликянския (Стойков/Stoykov 1993: 127–128). Открива се в говори от Смолянско, Девинско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Крумовградско, Ксантийско Гюмюрджинско, Димотишко.

Тройното членуване при имената не е включено в егейската книжовна норма, тъй като то не е характерно за местните български говори, залежали в основата на книжовната норма – лерински и костурски говор (Стойков/Stoykov 1993: 181–182; 183). В граматиката е отбелязано: „Съществителните имения от мъжки род, кои свършват на согласна се членуват со *-о*: *стол* – *столо*, *път* – *пъто*, *колар* – *коларо*, *приятел* – *приятело*, *край* – *крайо* (изключение: *кон* – *коньо*)“ (Пейков/Peukov 1952: 68). Това е характерно за двата говора (Стойков/Stoykov 1993: 181, 183). Съществителните от женски и среден род, както и тези от мъжки род, окончаващи на гласна, имат членна форма с об-

щобългарски формант *-т-*: *слугата, владиката, чорбаджията; книгата, жената, земята; селото, дедото, таткото* (Пейков/Peukov 1952: 69).

Падежни форми

Скопската книжовна норма не включва падежни форми. За формите на мъжките лични имена *Стойана, Петрета, Велка* е отбелязано, че „претставуваат остаток од некогашната генитивно-акузативна форма“, но се приема, че „...употребата на самиот термин „падеж“ е сосем излишна во нашата граматика и внесува нејасност...“ (Конески/Koneski 1967: 243). Все пак е споменато, че остатъци от падежни форми има в говорите, особено в най-западните (пак там: 244).

В граматиката на македонскиот език од Егејска Македонија се отбелязани 4 падежа: именителен, родителен, винителен и звателен, но в представената таблица за склонението на съществителните имена не се откриват специфични падежни форми: *майка, другар* (И.п.), *на майка, на другар* (Р.п.), *майка, другар* (В.п.), *майко, другар* или *другаре* (Зв.п.) (Пейков/Peukov 1952: 61–62). Запазени падежни форми не са характерни за костурския и леринският говор (Стойков/Stoykov 1993: 181, 183).

Единствено в южнородопската книжовна норма е представена падежна система с включени: Овомастик именителен, Гевик родителен / Дотик дателен; Аитиатик винителен; Клѣтик звателен падеж (Караходжа/Karahodzha 2017: XVIII). Видно е, че авторът слага знак за равенство между формите за родителен и за дателен падеж, макар в посочения под схемите с падежните окончания илюстративен материал да представя различия между двете падежни форми (Караходжа/Karahodzha 2017: XIX–XX):

		Им.п.	Р./Д.п.	В.п.	Зв.п.
гòрам (δενδρο)	ед.ч.	гòрмос	гòрмусе	гòрмасе	гòрму
	мн.ч.	гòрмовесе	гòрмовемсе	гòрмовесе	гòрмове
жòлед (βελανιδι)	ед.ч.	жòледòс	жòледýсе	жòледäсе	жòледý
	мн.ч.	жòледесе	жòледöмсе	жòледесе	жòледе
ка̀пка (σταγονα)	ед.ч.	ка̀пкаса	ка̀пкойсе	ка̀пкосо	ка̀пко
	мн.ч.:	ка̀пкíсе	ка̀пкомсе	ка̀пкíсе	ка̀пкí
вра̀на (κουруνα)	ед.ч.	вра̀наса	вра̀нойсе	вра̀носо	вра̀но
	мн.ч.	вра̀нíсе	вра̀номсе	вра̀нíсе	вра̀нí
кòте (γατα)	ед.ч.	кòтесо	кòтетусе	кòтесо	кòте
	мн.ч.	кòтетаса	кòтетомсе	кòтетаса	кòтета;
гòрне (γλαστρα)	ед.ч.	гòрнесо	гòрнетусе	гòрнесо	гòрне
	мн.ч.	гòрнетаса	гòрнетомсе	гòрнетаса	гòрнета

Трябва да се отбележи, че така представената стройна падежна система не е характерна за южнородопските български говори като цяло. Освен това в предишната граматика на „помашкия език“ с автор Р. Караходжа, оформена с гръцка графика, в множеството таблици с илюстративен материал като цяло не са отбелязани дателни падежни форми! (Караходжа/Karahodzha 1996: 21–69).

Интерес представлява включването в трите книжовни норми на глаголни форми за 1 л., ед.ч., сег. време при глаголите от I и II спрежение с окончание *-м*, а за мн.ч. – с окончание *-ме*. В граматиката на егейската книжовна норма са дадени следните примери:

- глаголи от I спрежение: *одам – одиме; пишам – пишиме; мълчам – мълчиме;*

- глаголи от II спрежение: *стоям – стоиме, миям – миеме; живеям – живееме* (Пейков/Peukov 1952: 112–113).

Видно е, че са налице различия при определяне спрежението на глаголите в сравнение с книжовната норма на българския език. Според автора на граматиката: „От първо спрежение се глаголите, чия основа на второ лице единствено число свършва на и: *пиши-ш*“; „От второ спрежение се глаголите, чия основа на второ лице единствено число свършва на е: *пие-ш*“! (Пейков/Peukov 1952: 112). Важно е да се спомене, че за леринския говор е характерна успоредна употреба на окончания *-а* и *-ам* при формите на глаголите от I и II спрежение, сег. време: *бѣра – бѣрам, сѣйа – сѣйам, нѣса – нѣсам* (Стойков/Stoykov 1993: 183), но въпреки това в книжовната норма е утвърдена употребата на форми с окончание *-ам*.

В граматиката на скопската книжовна норма е отбелязано: *предам – предеме; пијам – пијеме* (е-глаголска група); *носам – носиме* (и-глаголска група) (Конески/Koneski 1967: 411). Глаголно окончание *-м* за 1 л., ед. ч., сег. време в трите спрежения е характерно за тетовския говор, но във формите за мн. ч. окончанието е *-мо* (Стойков/Stoykov 1993: 172). Окончание *-м* се среща в прилепско-мориовския и в битолския говор, в чиято южна част се открива окончание *-а* (*брѣйа, нѣса, мѣса*) (Стойков/Stoykov 1993: 174, 175).

Употребата на глаголни форми с окончания *-м* за 1 л., ед. ч., сег. време и *-ме* за мн. ч. при глаголите от I и II спрежение е включена и в южнородопската книжовна норма: *гѣтвем – гѣтвиме; зѣвежом – зѣвѣжаме; нѣвийем – нѣвийеме; нѣлем – нѣлеме; ѡблем – ѡблѣме; пѣварвем – пѣварвѣме; пѣгадем – пѣгадѣме; прѣчем – прѣчиме* (Караходжа/Karahodzha 2017: XXIX).

Окончание *-м* при глаголите от I и II спрежение, ед. ч., сег. време е характерна особеност на северозападните, отчасти на югозападните, както и на някои родопски говори, а окончание *-ме* за 1 л., мн. ч. е характерно за западните и югоизточните български говори (Стойков/Stoykov 1993: 234). Видно е, че тази отлика на западните и на родопските говори е била възприета за характерна на новосъздадените книжовни норми в Македония и в Южните Родопи. В случая тя очертава ареала на разпространение на диалектното явление в българското езиково землище.

Общо за трите книжовни норми е включването на отглаголни съществителни с наставка *-н'е* (*-нѣе*), образувани от глаголи от несвършен вид. Различие е налице само в графичното оформление на наставката. В егейската книжовна норма тя е представена в облик *-нѣе*: *седенѣе, ставанѣе, шиенѣе, пасенѣе, зеванѣе, даванѣе* (Пейков/Peukov 1952:

137). В скопската книжовна норма наставката е с облик -ње: *бегање, викање, дерење – драње, излегување, колиње, мелење, одење, спиење – спање, сторење, ткаење* (Конески/Koneski 1967: 449-450). В южнородопската книжовна норма графичното оформление на наставката е -нје: *ва̀зєнїє, дарж̀анїє, дѹменїє, ѡ̀дєдєнїє, кл̀анєнїє, пл̀аканїє, рѹканїє, сед̀енїє* (Караходжа/Karahodzha 2017: XXIV). Интересно е, че при представяне на отглаголните съществителни в някои случаи като илюстративен материал са посочени и облици, характерни за скопската книжовна норма: *дарж̀анїє, ВГ дѣржєанє, дѣржєанїє, МК држєанє, држєанє*. Важно е да се отбележи, че такъв изговор не е характерен като цяло за днешните български говори в Ксантийско, още повече, че в този обширен район се откриват ô- (о-), а- и ъ-говори по застъпниците на старобългарските задни носови и ерови вокали, които имат своите отлики.

Заклучение

Видно е, че представените три опита за кодификация на книжовни норми с кирилска графика са на основата на българския език и на неговите диалекти в периферни райони на българското езиково землище (Македония, Южните Родопи). В тях се прави опит характерни и самобитни особености на местните български говори да залегнат в основите на новите книжовни норми, като начин да се покаже различност от българската книжовна норма (тройно членуване при имената; окончания -м (ед.ч.), -ме (мн.ч.) във формите за 1 л., сег. време на глаголите от I и II спрежение; отглаголни съществителни с наставка -н'е и др.). Но това по никакъв начин не ги прави небългарски.

Графични системи

Егейска книжовна норма	Скопска книжовна норма	Южнородопска книжовна норма
А, а	А, а	А, а Ă, ă (Â, â)
Б, б	Б, б	Б, б
В, в	В, в	В, в
Г, г	Г, г Ġ, ġ	Г, г
Д, д	Д, д	Д, д
Дж, дж	Џ, џ	Дж, дж
Дз, дз	Ѕ, ѕ,	Дз, дз
Е, е	Е, е	Е, е
Ж, ж	Ж, ж	Ж, ж
З, з	З, з	З, з
И, и	И, и	И, и
Й, ѥ	Ј, ј	Й, ѥ
К, к	К, к Ķ, ķ	К, к
Л, л	Л, л Љ, љ	Л, л
М, м	М, м	М, м

Н, н	Н, н	Н, н
	Њ, њ	
О, о	О, о	О, о
		Ö, ö (Ô, ô)
П, п	П, п	П, п
Р, р	Р, р	Р, р
С, с	С, с	С, с
Т, т	Т, т	Т, т
У, у	У, у	У, у
		Ÿ, ŷ (ÿ, ȳ)
Ф, ф	Ф, ф	Ф, ф
Х, х	Х, х	Х, х
Ц, ц	Ц, ц	Ц, ц
Ч, ч	Ч, ч	Ч, ч
Ш, ш	Ш, ш	Ш, ш
Щ, щ	шт	Щ, щ
Ъ, ъ	(')	Ĭ, ĭ (Î, î)
Ь, ь		
Ю, ю	jy	ÿ, ȳ (ÿ, ȳ)
Я, я	ja	Ä, ä (Â, â)

Цитирана литература

- Даскалов 2007:** Даскалов, Г. *Между реваншизма на Атина, македонизма на Белград и нихилизма на София (Егейските бежанци през 40-те – 80-те години на XX век)*. София: Македонски научен институт. (Daskalov, G. *Mezhdur revanshizma na Atina, makedonizma na Belgrad i nihilizma na Sofia (Egeyskite bezhanci prez 40-te – 80-te godini na XX vek)*. Sofia: Makedonski nauchen institut.)
- Караходжа 1996:** Караходжа, Р. Грамматика Помакских гласов. Издание Δ' тома страту. Апрель. (Karahodzha, R. *Grammatiki Pomakikis glossas. Ekdosi D soma stratu. Aprilios.*)
- Караходжа 2017:** Караходжа, Р. Базично морфолошко лексикон на Помакските. Издање. (Karahodzha, R. *Basiko morfologiko lexiko tis Pomakikis. Xanthi.*)
- Конески 1952:** Конески, Бл. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Дел I и II. Скопје: Култура. (Koneski, Bl. *Gramatika na makedonskiot literaturni jazik. Del I i II. Skopje: Kultura.*)
- Конески 1967:** Конески, Бл. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Дел I и II. Скопје: Култура. 1967. (Koneski, Bl. *Gramatika na makedonskiot literaturni jazik. Del I i II. Skopje: Kultura.*)
- Митринов 2008:** Митринов, Г. Една интересна особеност во говорот на с. Исјорен, Ксантиско. – В: *Български език*, № 4, 79–87. (Mitrinov, G. *Edna osobenost v govora na s. Isyoren, Ksantiysko.* – V: *Balgarski ezik*, № 4, 79–87.)
- Митринов 2008а:** Митринов, Г. За јужната граница на златоградскиот говор. – В: *Българска реч*, № 1, 85–90. (Mitrinov, G. *Za yuzhnata granica na zlatogradskiya govor.* – V: *Balgarska rech*, № 1, 85–90.)
- Пейков 1952:** Пейков, Ат. *Грамматика на македонскиот јазик. Фонетика – Морфологија*. Издавачество „Неа Елада“. Македонски оддел. (Peikov, A. *Gramatika po makedonski ezik. Fonetika – Morfologiya. Izdatelstvo „Nea Elada“.* Makedonski otdel.)
- Стойков 1993:** Стойков, Ст. *Българска диалектологија*. Под редакцијата на М. Сл. Младенов. София, Издавачество на БАН. (Stoykov, St. *Balgarska dialektologia. Pod redakciyata na M. Sl. Mladenov.* Sofia. Izdatelstvo na BAN.)

Георги Митринов
София 1113
Ул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17
Институт за български јазик
„Проф. Любомир Андрейчин“
Секција за историја на българскиот јазик
mitrinov@abv.bg

Georgi Mitrinov
Sofia 1113
52 Shipchenski prohod Str., bl. 17
Institute for Bulgarian language
„Prof. Lyubomir Andreychin“
Department of History of Bulgarian language
mitrinov@abv.bg